

Etnocentrisme & Europa

Etnocentrisme als verklaring voor een negatieve houding tegenover de Europese Unie.

Channah Eek

3250520

Begeleidster: Asya Zhelyazkova

25-06-2010

Summary

The European Union is not very popular in the Netherlands. The media and the Dutch politics are wondering what the reason is behind the negative view. Many social scientists did research and many have different explanations, but it is still not very clear.

This study looks at ethnocentrism as explanation for not supporting the European Union. Hereby, I will look at the variable ethnocentrism itself, but I will also split the definition because ethnocentrism has two different features. The first one is that people who are ethnocentric are very positive about their 'ingroup', their own nationality. The second one is that they are negative about other populations. We want to find out which feature has more effect on supporting the European Union.

Overall, we find a significant negative effect of ethnocentrism on support for the European Union. The finding about being positive about the 'ingroup' is surprising, because it has no effect on support for the European Union. There is a significant negative effect of being negative about other populations and supporting the European Union. The controlvariables did not change the outcome of the independent variables. It seems to be that being negative to other populations, has the most effect on not supporting the European Union.

1. Inleiding

De invloed van de Europese Unie is al geruime tijd groeiende binnen Europa. Politici binnen de landen van de Europese Unie moeten meer inschikken in beslissingen, om zo tot een gezamenlijk standpunt te komen. Deze steeds groter wordende invloed stuit echter ook op steeds meer weerstand onder een deel van de bevolking van Europa. Mensen staan negatief tegenover de EU, zo blijkt uit het referendum dat op 1 juni 2005 in Nederland werd gehouden. Toen was 61,5 procent van de stemmers tegen een nog grotere invloed van de EU, zoals werd voorgesteld in het Verdrag van Lissabon (ANP, 2005). Dit verdrag zou de besluitvorming binnen de Europese Unie makkelijker maken, waardoor beslissingen in de praktijk sneller doorgevoerd zouden kunnen worden.

Na deze uitslag gingen politici nadenken over de oorzaken van het slechte beeld dat delen van de Europese bevolking van de Unie hebben. Hierbij zijn veel wetenschappers ingezet in het onderzoek naar de vraag waar de belangrijkste oorzaken liggen van deze weerstand, of deze weerstand reëel is en of eventuele problemen kunnen worden opgelost. Wetenschappers zijn al sinds de jaren '90 aan het onderzoeken wat de houding van mensen is tegenover de EU en hierbij gebruiken ze de utilitariaanse benadering (Marks & Hooghe, 2003). In deze benadering gaat men er van uit dat mensen rationeel overwegen of de Europese Unie positief of negatief zal zijn voor hun situatie. Meer recent is echter gebleken dat oorzaken voor de negatieve houding tegenover de EU deels worden toegeschreven aan een minder rationeel argument. Namelijk, dat mensen bang zijn voor andere culturen en hier vijandig tegenover staan. Onderzoek is gedaan

naar de vraag of mensen die hun identiteit meer dan anderen uit hun eigen land halen, negatiever staan tegenover de EU. Dit blijkt een significant effect te hebben (Carey, 2002). Onderzoekers argumenteren dat deze mensen eerder bang zijn om hun identiteit kwijt te raken.

Volgens McLaren (2002) zijn mensen bang om hun nationale identiteit kwijt te raken, waardoor ze angst hebben voor andere culturen. Die angst voor andere culturen zorgt ervoor dat mensen de Europese Unie niet steunen. Er is een begrip dat kan dienen als handvat voor het verklaren van deze angst, namelijk ethnocentrisme. De definitie daarvan is dat iemand heel positief staat tegenover zijn eigen cultuur (daar zijn identiteit uit haalt) en alle andere culturen als minderwaardig en negatief ziet. In het deze studie wil ik argumenteren dat het begrip ethnocentrisme een beter dekkende verklaring biedt voor de angst tegenover andere culturen. Hierdoor is ethnocentrisme van invloed op de negatieve houding ten overstaande van de EU. Mijn onderzoeksvraag luidt dan ook: *In hoeverre kan ethnocentrisme een negatieve houding tegenover de Europese Unie verklaren?*

Ethnocentrisme heeft twee verschillende eigenschappen, namelijk aan de ene kant is de persoon erg positief over zijn 'ingroup', zijn Nederlandse nationaliteit en aan de andere kant is hij negatief tegenover de 'outgroup', andere bevolkingsgroepen. Omdat dit samen in één begrip is ondergebracht, is het belangrijk om het in de analyses apart te bestuderen. De positieve en de negatieve vragen worden in aparte groepen gesplitst. Dit om meer duidelijkheid te krijgen welke eigenschap meer effect heeft. Het zou bijvoorbeeld zo kunnen zijn dat positiviteit over de ingroup een heel groot effect heeft, wat we zouden verwachten als er naar eerder onderzoek over nationale identiteit wordt gekeken. Het effect van het begrip ethnocentrisme als geheel zou dan misschien significant zijn, terwijl negativiteit tegenover andere bevolkingsgroepen nauwelijks effect heeft.

Er is en er wordt nog steeds veel onderzoek gedaan naar de invloed van nationale identiteit op een eurosceptische houding (McLaren, 2004). Met dit onderzoek wil ik echter verder gaan dan waar de wetenschap tot nu toe is gekomen. De directe link tussen ethnocentrisme en een eurosceptische houding is nog niet onderzocht terwijl er wel aanleiding toe is. Er is aanleiding voor omdat ethnocentrisme een begrip is dat dicht bij het begrip nationale identiteit staat, dat volgens onderzoek van invloed is op de houding tegenover de Europese Unie. Naar de link tussen nationale identiteit en steun voor de Europese Unie is al wel veel wetenschappelijk onderzoek gedaan. Ethnocentrisme heeft echter ook een negatieve kant, namelijk de vijandigheid tegenover andere culturen.

Voor de maatschappij is het belangrijk om de oorzaak te achterhalen waarom grote delen van de Europese bevolking, de Europese Unie niet steunt. Er kunnen ook grote voordelen zitten aan de Europese Unie en het zou grote gevolgen hebben voor de internationale positie van Europese landen als die niet door kunnen gaan, terwijl de oorzaak misschien in problemen zit die niet onoplosbaar zijn. Politici kunnen hun beleid aanpassen aan de hand van de uitkomsten van het onderzoek. Het is ook belangrijk dat de maatschappij weet of ethnocentrisme een betere

verklaring geeft voor de houding ten overstaande van de EU, dan de nationale identiteit. Dan kan er beleid worden gemaakt om ethnocentrisme tegen te gaan, omdat het uiteindelijk zorgt voor polarisatie.

In deze literatuurstudie zal ik beginnen met de utilitariaanse benadering te beschrijven, omdat dit duidelijkheid schept over het eerdere onderzoek dat al is gedaan. Daarna zal ik kijken naar de vraag waarom onderzoekers van mening zijn dat dit niet een algehele verklaring biedt voor de negatieve houding tegenover de EU, zodat er afstand wordt gedaan van de eenzijdige benadering, want de houding van de Europese bevolking tegenover de EU werd alleen op een economisch, rationele manier beschouwd. Een beschrijving volgt van het onderzoek naar de minder rationele verklaring, namelijk de stelling dat mensen veel waarde hechten aan hun nationale identiteit en angst hebben voor het kwijtraken ervan. Daarbij de vraag waarom dit eveneens een verklaring kan bieden voor steun aan de EU. Hierna zal ik verdergaan op het begrip ethnocentrisme, dat inhoudt dat andere culturen als minderwaardig worden gezien. Hierdoor is die angst voor het kwijtraken van de eigen cultuur nog beter te verklaren dan alleen met het begrip nationale identiteit. Ethnocentrisme stelt die angst rationeler voor.

2. Theorie en hypothesen

2.1 Algemene theorieën voor steun aan de Europese Unie

Sinds de samenkomst in Maastricht, bijeengeroepen als gevolg van een crisis binnen de EU, is er hernieuwde aandacht vanuit de wetenschap gekomen voor onderzoek naar steun aan de EU. Daarvoor werden verklaringen vooral gezocht in Inglehart's postmoderne en cognitieve mobilisatietheorieën (Anderson, 1995). Er kwamen veel nieuwe ideeën over hoe de vraag op te lossen waar mensen hun keuze, of ze de EU steunen, op baseren. Nu werd de uitleg voor de publieke mening gehaald uit de kosten-baten analyse. Het is een volkomen rationele en economische theorie. De aanname wordt gedaan dat inwoners de mogelijkheid hebben om rationeel de economische gevolgen van de Europese integratie te kunnen overzien. De gevolgen voor zichzelf en voor de groep waar ze deel van uitmaken en dat deze consequenties de houding veroorzaken (Marks & Hooghe, 2003). Verschillende wetenschappers hebben dit argument gebruikt in onderzoek naar de verschillende aspecten hiervan. (Gabel & Palmer 1995, Gabel 1998a,b,c, Anderson & Reichert 1996, Carruba 1997).

Een van de invloedrijkste artikelen is dat van Eichenberg en Dalton (1993). Zij argumenteren dat mensen hun steun toezeggen als ze zien dat de Europese handelspolitiek goed is voor hun land. Hierbij hebben ze de aanname dat de EU puur een economische organisatie is en mensen dit zullen steunen ter wille van hun nationale economie. Deze theorie heeft niet goed stand gehouden omdat er nieuwe theorieën bij zijn gekomen over de individualiteit van de burger. De steun is meer afhankelijk van of mensen directe positieve invloed ondervinden van de EU, dan dat ze het indirect merken doordat de nationale economie wordt verbeterd. Dit door bijvoorbeeld een lagere inflatie of betere handel tussen landen binnen Europa.

Hierbij geldt ook dat de individuele perceptie een belangrijke invloed heeft. Subjectieve evaluaties van persoonlijke en nationale economische toestand zijn een grotere factor in de steun voor de EU, dan hoe de daadwerkelijke toestand is (Gabel & Whitten 1997).

Andere, niet-economische, theorieën kwamen er binnen de wetenschap bijvoorbeeld over religieuze saamhorigheid (Fraser & Nelsen, 1996). Er werd kritiek geuit op het gegeven dat steun voor Europese integratie alleen afhankelijk is van economische berekeningen en de Europese Unie alleen wordt gezien als een oplossing voor problemen als corruptie, slechte resultaten en politiekvoering op landsniveau (Sanchez-Cuenca, 2000). Steun voor de Europese integratie is ook afhankelijk van een subjectieve perceptie of de Europese Unie een positieve bijdrage levert aan de sociale problemen die er binnen landen zijn. Cognitief en sociaal psychologen hebben aangetoond dat de menselijke capaciteit om die bijdrage rationeel in te schatten, veel lager is dan utilitariaanse modellen aannamen (Chong 2000; Kinder 1998; Simon 1985). Als er vanuit het utilitariaanse model wordt geredeneerd, dan is het nodig om goede informatie over de Europese Unie te hebben (Anderson, 1998). Want hoe moeten burgers anders een goede beslissing maken over of ze een organisatie steunen of niet? Zonder goede informatie is het onmogelijk een weloverwogen keuze te maken. Uit deze redenering blijkt al dat burgers niet op een objectieve, ontwikkelde manier kiezen of ze de Europese Unie steunen. Een emotioneel goede betrokkenheid met een politiek project kan heel beslissend zijn in de beeldvorming. Juist ook omdat de Europese Unie iets nieuws is wat nog niet in iemands referentiekader past, is zij nog heel erg afhankelijk van het beeld dat mensen ervan krijgen (Chong 2000, Kinder & Sears 1981).

Het is begrijpelijk dat de manier van kijken naar de EU werd gedomineerd door een kosten-baten analyse. De Europese gemeenschap heeft namelijk economische zorgen lang als focus gehad. Het was een van de hoofdredenen voor het oprichten van de Europese Unie. Deze manier van kijken heeft echter lange tijd andere invloeden en factoren en de studie daarnaar overschaduwd. Bovenal de culturele factoren en de grote diversiteit daarin. Er zijn veel verschillende nationaliteiten en grote verschillen in de manier van leven tussen alle EU-landen. Een belangrijk verschil is bijvoorbeeld de taal die in bijna elk land weer anders is. Mensen kunnen bang zijn dat hun eigen taal minder wordt gesproken en misschien wel helemaal uit het straatbeeld verdwijnt (Carey, 2002).

Zoals net al werd genoemd, is er lange tijd niet verder gekeken dan naar het economische argument. Een mogelijke factor die daarbij overschaduwd is en die gebrek aan steun voor de EU zou kunnen verklaren is ethnocentrisme, de gedachte dat de eigen cultuur superieur is aan andere culturen. De EU heeft niet alleen het contact tussen de verschillende naties verhoogd, maar heeft ook gezorgd voor meer individueel contact met mensen van andere nationaliteiten en sociale achtergronden. Daarom zal iemand die angst heeft voor andere culturen, ook angst hebben voor de EU omdat ze voor meer contact zorgt (De Master & Le Roy, 2000). Die angst zou kunnen worden verklaard door ethnocentrisme.

2.2 Overeenkomsten nationale identiteit en ethnocentrisme.

De relatie tussen ethnocentrisme en steun voor Europa is nog nooit onderzocht. Daarom ga ik de theorie gebruiken van de onderzoeken die zijn gedaan naar de relatie tussen nationale identiteit en steun voor Europa. Het begrip ethnocentrisme heeft namelijk veel overeenkomsten met het begrip nationale identiteit. Iemand met sterker aanwezige gevoelens omtrent de nationale identiteit voelt zich thuis in zijn eigen land en cultuur en kan zich daar goed mee identificeren. Het aspect in ethnocentrisme over het positief zijn tegenover de eigen cultuur, kan je hetzelfde beschouwen als nationale identiteit.

De definitie van het begrip nationale identiteit wordt door Blank et al. (2001, 7) gegeven met 'de intensiteit en het type van de relatie ten overstaande van de natie'. Dit is gebaseerd op Tajfel's klassieke definitie van sociale identiteit: 'that part of an individual's self-concept which derives from his knowledge of his membership of a social group together with the value and emotional significance attached to that membership' (1978; geciteerd in Tajfel, 1981:254-255).

Bij deze definitie kunnen we argumenteren dat als mensen ethnocentrisch zijn, ze sterker aanwezige gevoelens omtrent de nationale identiteit hebben, omdat ze hun zelf-concept uit hun sociale groep halen. Ethnocentrische mensen zien hun eigen cultuur/ etniciteit als het beste en er is een hoge intensiteit en een positieve relatie ten overstaande van hun land. Etniciteit en cultuur is met een land verbonden en bij ethnocentrische mensen is een deel daarvan ook een deel van hun zelf-concept.

Als ethnocentrisme dus verbonden is met nationale identiteit, kan je beide begrippen dus ook vergelijken in de verklaring voor welke redenen er bestaan voor het steunen van de Europese Unie. In onderzoek kwam naar voren dat nationale identiteit een negatief effect heeft op steun voor de Europese Unie. McLaren (2002) noemt een van de gevolgen van de sterke aanwezigheid van gevoelens van nationale identiteit namelijk, de hogere graad waarin burgers angst hebben voor culturele diversiteit en de culturele neergang welke zal worden veroorzaakt door de Europese integratie. Angst voor buitenlanders en andere culturen wordt ook wel xenofobie genoemd. Deze gevoelens van xenofobie, kunnen de reden zijn voor het wel of niet steunen van de Europese Unie. Mensen zijn bezorgt over de neergang van de eigen natie-staat. De nationale cultuur komt hiermee in gevaar. Deze vorm van nationale identiteit concentreert zich op het beschermen van de in-group (de natie), en zijn identiteit, tegen de outgroup (EU). Mensen die bang zijn dat men in de toekomst bijvoorbeeld de oorspronkelijke taal minder zal gaan gebruiken of dat hun nationale identiteit en cultuur minder belangrijk zullen worden, zullen een negatiever beeld hebben ten overstaan van de Europese Unie. Ethnocentristen staan ook negatief tegenover andere culturen omdat ze hun eigen cultuur als beste beschouwen en andere culturen als minderwaardig. Ze zullen bang zijn voor de invloed van andere culturen, omdat ze dat als negatief beschouwen.

Meer redenen worden genoemd waarom nationale identiteit van invloed zou zijn op de houding ten overstaande van de Europese Unie. Marks en Hooghe (2003) doen een bepaalde

aanname die ze afleiden van een hypothese die al bewezen is. Zij verwijzen naar onderzoeken die kijken naar het verband tussen je identiteit uit Europa halen en het steunen van de Europese Unie. Dus jezelf een Europeaan voelen net zoals je je een Nederlander kan voelen. Als eerste kan worden verwacht dat hoe sterker een dergelijke individuele Europeaanse identiteit is, hoe groter haar steun aan de Europese Unie zal zijn (Carey 2002, Risse 2002). Als tweede kan dan ook worden verwacht dat hoe sterker een individueel nationale identiteit is, hoe zwakker haar steun aan de Europese Unie zal worden. De argumentatie van deze theorie is echter niet goed onderbouwd. Als iemand een sterke nationale identiteit heeft, hoeft dat nog geen sterke Europese identiteit uit te sluiten. Beide identiteiten kunnen samengaan of in bijna dezelfde mate aanwezig zijn. Zo blijkt uit een studie van Haesly (2001), die onderzocht of iemand zich sterk kan identificeren met bijvoorbeeld zijn stad, Cardiff, zijn land, Wales en Engeland en daarbij ook nog met de Europese Unie.

Zoals eerder vermeld, heeft nationale identiteit veel overeenkomsten met het begrip ethnocentrisme. Dit laatste begrip kan echter de link met steun voor de Europese Unie veel beter verklaren. Een sterke mate van identificatie met je eigen land (nationale identiteit) is nog niet genoeg reden om andere landen als negatief te beschouwen. Je kunt bijvoorbeeld veel liefde voor je vaderland voelen en jezelf spiegelen aan die je mede-inwoners, maar tegelijkertijd ook waardering opbrengen voor andere culturen. Ethnocentrisme leidt ook tot xenofobische gevoelens, maar heeft er een meer logische verklaring voor. Ethnocentrisme geeft namelijk een reden waarom mensen bang zouden zijn dat hun eigen cultuur wordt aangetast. Die aantasting is namelijk vele malen erger als mensen geloven dat de cultuur die ze ervoor in de plaats krijgen minder waard is dan de cultuur die ze hadden.

2.3 Ethnocentrisme en steun voor de Europese Unie

Omdat je nationale identiteit en ethnocentrisme met elkaar kunt vergeleken, gebruik ik verder theorieën van nationale identiteit. Zoals eerder genoemd is xenofobie verweven met ethnocentrisme. Daarom gebruik ik ook theorie van onderzoeken naar de directe relatie tussen xenofobie en steun voor de Europese Unie.

Vanuit de politicologie is de theorie omtrent politieke cultuur ontwikkeld die goed van toepassing is op de vraag of nationale identiteit en ethnocentrisme een verklaring kan bieden voor steun aan de Europese Unie. Deze theorie benadrukt de invloedrijke rol van waarden, disposities en overtuiging op politiek gedrag. Iedere cultuur heeft een eigen manier van politiek voeren en elk land heeft daarin zijn eigen geschiedenis. Iedere politieke cultuur gaat anders om met het mobiliseren van zijn eigen inwoners. Mobiliseren kun je ook omschrijven als dat wat de politiek doet om inwoners meer binding met hun land te laten krijgen en een sterkere mate van nationalistische gevoelens te ontwikkelen. Er zijn verschillende culturele aspecten binnen het politieke domein zelf, maar ook in de samenleving is de politiek ingebed zoals op sociaal-cultureel en cultureel-intellectueel niveau. Politieke cultuur is dus de manier waarop er tegen

politiek wordt aangekeken en hoe men ermee omgaat. Politieke cultuur en nationale identiteit zijn sterk met elkaar verbonden. Dit omdat politieke cultuur heeft zich ontwikkeld binnen de nationale context en nationale identiteit heeft alles te maken met de tradities die er zijn in de politieke cultuur (Dassen et al., 2006).

De individuen hebben allemaal kennis en een positieve of negatieve mening die is afgestemd op wat de waarden en houding van die politieke cultuur is. Een groep met een zelfde soort politieke cultuur heeft een grotere afstand van en minder overeenkomsten met, een groep die een andere politieke cultuur heeft. Dit kan leiden tot meer onduidelijkheden en meer conflicten omdat een dergelijke groep afwijkt van het normale pad dat de andere groep doorloopt. De eigen politieke cultuur is hoogwaardiger dan datgene wat men niet gewend is (Almond 1990). Dit is hetzelfde principe als bij ethnocentrisme, omdat daar andere culturen als minderwaardig worden gezien.

Om de theorie door te voeren op de Europese Unie kun je kijken naar alle verschillende politieke culturen die er binnen Europa zijn. Door de verschillen kan er onwil zijn om samen te werken met zoveel verschillende landen met een eigen politiek cultuur, waardoor er geen steun is voor de Europese Unie.

Een volgende theorie is ook uit de politieke wetenschap voortgekomen. Eerder onderzoek laat zien dat wanneer individuen politiek beleid beoordelen, ze eerder kijken naar wat goed is voor de samenleving dan naar hun persoonlijke voordeel (Funk, 2000). Dit fenomeen is in het onderzoek naar stemgedrag gevonden, maar het komt ook naar voren in studies van specifiek beleid (Fiorina 1981; Lewis-Beck 1990). Zo laat onderzoek naar de houding tegenover immigratie zien dat zorgen om de aantasting van de eigen cultuur, meer invloed heeft op de mate van vijandigheid tot immigranten, dan zorgen over de eigen persoonlijke situatie (Citrin et al. 1997). Een land dat lid is van de Europese Unie krijgt meer immigranten en zit in hetzelfde proces van integratie om zo een gezamenlijke Europese identiteit te verkrijgen. Daarom is het aannemelijk dat hetzelfde fenomeen – kijken naar het effect op de samenleving in plaats van naar zichzelf – voorkomt bij de beslissing of iemand de Europese Unie steunt (McLaren, 2002). Een ethnocentrist zal zijn eigen cultuur altijd voorop stellen, omdat hij bang is voor aantasting door andere, volgens de ethnocentrist, minderwaardige culturen.

Eckstein (1992) heeft een politiek model opgezet, de 'theory of political change'. Politieke veranderingen zoals het vormgeven van de Europese Unie zijn erg moeilijk te bewerkstelligen en zijn bijna onmogelijk als het op een langzame, democratische manier gebeurt. Volgens Eckstein (1992) zouden grote veranderingen zoals het instellen van de EU veel sneller en gestroomlijnder gaan als het zou plaatsvinden door middel van een revolutie of op autocratische wijze. Grote politieke veranderingen brengen angst en onwil teweeg. De Europese Unie is een democratie en mensen zouden eigenlijk tevreden moeten zijn, omdat alles in kleine veranderingen gaat. Kleine veranderingen zouden geen angst moeten geven. Deze theorie is goed van toepassing als het gaat om nationale identiteit, omdat mensen dan kleine veranderingen goed aankunnen. Echter,

de Europese Unie wordt niet gesteund dus moet er bij deze theorie een andere verklaring zijn. Etnocentrisme is tegen elke verandering, ook de kleine veranderingen door middel van democratie. Elke verandering die wordt doorgevoerd is minderwaardig aan wat daarvoor gebruikelijk was. Hieruit volgt dus dat etnocentrisme een betere verklaring biedt.

Als je in de kranten van verschillende Europese landen leest, dan zie je dat degenen die tegen de eenwording van Europa zijn, het meestal zien als een verdediging van de natie tegen de controle van Brussel (Usherwood 2002, Buch & Hansen 2002). Populistische rechtse politieke partijen komen in een toenemend aantal landen steeds meer op. Ze gebruiken nationalisme en etnocentrisme om verdere integratie tegen te gaan. Sinds 1996 vormen zij de grootste bron van euroscepticisme binnen Europa (Hooghe, Marks & Wilson 2002).

Met de theorie kan er worden onderbouwd dat er een positief verband zou kunnen zijn tussen etnocentrisme en eurosceptisme.

2.4 Hypothesen

Naar verwachting zullen de respondenten zich in het openbaar niet heel negatief uiten over andere bevolkingsgroepen. Daarom is er waarschijnlijk maar een kleine groep die in sterke mate etnocentrisch is. Ik vermoed echter dat er een relatie te vinden is tussen de mate van etnocentristisch zijn en negatief staan tegenover de Europese Unie. De algemene hypothese die ik vervolgens stel is als volgt: de mate van etnocentrisme van een persoon hangt samen met het minder steunen van de Europese Unie.

Deze hypothese zal verder worden uitgesplitst om te kijken welke eigenschap van etnocentrisme een groter effect heeft op het steunen van de Europese Unie. Etnocentrisme heeft namelijk twee verschillende eigenschappen. Als eerste is daar het positief zijn over de groep waar hij bij hoort. Hoe positievere eigenschappen de respondent toekent aan zijn eigen bevolkingsgroep hoe eerder hij bang zal zijn dat hij zijn cultuur kwijtraakt. Met het steunen van de Europese Unie is daar een grotere kans op. Daarom volgt hieruit de hypothese: Hoe positiever een persoon is over Nederlanders, hoe minder de steun voor de Europese Unie.

Hoe negatievere eigenschappen de respondent toekent aan andere bevolkingsgroepen, hoe groter de angst dat meer mensen van andere bevolkingsgroepen in Nederland komen wonen. Een gevolg van de Europese Unie is geweest dat de grenzen meer open staan. Daarom volgt hieruit de hypothese: Hoe negatiever een persoon is over andere bevolkingsgroepen, hoe minder de steun voor de Europese Unie.

Hypothese 1.

Hoe meer etnocentristisch een persoon is des te minder steun diegene heeft voor de Europese Unie.

Hypothese 2.

- 2a. Hoe positiever een persoon is over Nederlanders, hoe minder de steun voor de Europese Unie.
- 2b. Hoe negatiever een persoon is over andere bevolkingsgroepen, hoe minder de steun voor de Europese Unie.

3. Data en metingen

3.1 Dataverzameling

Al vanaf 1985 wordt het SOCON-onderzoek om de vijf jaar uitgevoerd. De universiteiten van Nijmegen en Tilburg voeren dit uit als een gemeenschappelijk onderzoeksprogramma. Het doel is een beeld te schetsen van de sociaal-culturele veranderingen in Nederland (zie o.a. Peters, 1993; Eisinga, 1995).

Eén van de onderzoekers is professor Scheepers, verbonden met de universiteit van Nijmegen. Hij doet onderzoek naar sociaal-culturele attitudes en gedragingen van mensen. Deze hebben te maken met solidariteit met mensen van de eigen groep (sociale contacten en onderling hulpbetoon) en vijandigheid tegenover leden van andere groepen (vooroordelen, uitsluiting, discriminatie, stemmen op extreem-rechtse partijen). Hij is een van de meest gespecialiseerde professoren op het gebied van ethnocentrisme. Scheepers heeft binnen het SOCON-project het onderwerp geoperationaliseerd. Het onderzoek heeft hierdoor de juiste vragen om de mate van ethnocentrisme bij mensen te meten. De beschrijvingen van de operationalisering zullen verderop behandeld worden.

De wijze van steekproeftrekking is in de geschiedenis van het SOCON-onderzoek niet veranderd. Voor de dataverzameling van 1979, 1985, 1990 en 1995 is Nederland onderverdeeld in de regio's noord, oost, zuid en west. Een steekproef werd getrokken uit alle gemeenten na een gemaakte indeling in urbanisatiegraad. Voor elke dataverzameling werd in deze gemeenten een steekproef getrokken uit de inwoners tussen de 18 en 70 jaar.

(zie voor een gedetailleerder beschrijving van de procedure van steekproeftrekking van SOCON-1990 Eisinga et al., 1999).

De steekproef voor SOCON-1990 bestaat uit 4988 personen. Deze personen werden door medewerkers van het Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen (ITS) benaderd met het verzoek deel te nemen aan een ongeveer anderhalf uur durend mondeling vraaggesprek. In de periode van september 1990 tot maart 1991. Van de totale steekproef verleenden 2604 personen geen medewerking. Dit kwam vooral door een gebrek aan tijd en/of belangstelling. Uiteindelijk werd met 2384 personen een vraaggesprek gehouden. Tijdens deze vraaggesprekken werden de vragenlijsten door de afnemers voorgelezen of voorgelegd.

3.2 Filteren

Voordat er voor het onderzoek met de dataset gewerkt gaat worden, zal er een deel uitgezeefd worden. Het onderwerp van het onderzoek gaat over hoe respondenten met een Nederlandse nationaliteit en ouders hebben met een Nederlandse nationaliteit, aankijken tegen immigranten. Daardoor zal de groep immigranten zelf eruit gezeefd worden. Zij zullen Nederlanders vaak nog zien als 'outgroup' of zullen zelf bij één van de bevolkingsgroepen horen die in dit onderzoek als 'outgroup' gezien wordt. Er zullen vast respondenten bij zitten die het Nederlandse volk wél als eigen volk ziet, maar voor de zekerheid zullen deze respondenten toch niet gebruikt worden in deze analyses.

In de vragenlijst is de vraag opgenomen of de respondent zelf en de ouders van de respondent een Nederlandse nationaliteit hebben. Als antwoord gaven 1134 respondenten daarop: 'Ja, ze hebben allemaal een Nederlandse nationaliteit' en 51 respondenten zeiden: 'Nee, niet iedereen heeft een Nederlandse nationaliteit. Hieruit blijkt dat 4,3% van de respondenten immigrant is.

Meer dan de helft van de respondenten heeft deze vraag niet ingevuld, waardoor er veel missings zijn. Vanaf nu zullen voor alle analyses 1134 respondenten gebruikt worden.

Tabel 1. Frequentietabel immigrant.

		Frequency	Valid Percent
Valid	Yes, all have Dutch nationality	1134	95,7
	No, not all have Dutch nationality	51	4,3
	Total	1185	100,0
Missing	System	1199	
Total		2384	

Bron: Socon-1990

3.3 Operationalisering afhankelijke variabele:

Steun aan de Europese Unie

In het onderzoek zijn verschillende vragen opgenomen die mensen om hun mening over de Europese Unie te vragen. Om een betrouwbaardere variabele voor steun aan de Europese Unie te krijgen is het goed om zoveel mogelijk vragen te gebruiken. In de Socon dataset uit 1990 zitten zes vragen die betrekking hebben op het steunen van de Europese Unie.

Die vragen zijn:

- *Landen hebben gelijksoortige problemen, daarom is eenwording goed.*
- *Met Europese eenwording laat de Nederlandse overheid zich macht ontnemen.*
- *Los de problemen in eigen land op voordat er over eenwording gepraat wordt.*
- *Eenwording is gedoemd te mislukken doordat gewoontes teveel verschillen.*

- *Met de Europese eenwording zal de Nederlandse cultuur verloren gaan.*
- *Europeanen verschillen weinig, daarom is eenwording gewenst.*

De antwoorden van de vragen geven goed de mening over de Europese Unie weer.

Op deze vragen waren telkens dezelfde antwoordmogelijkheden:

0 = 'geen antwoord'

1 = 'helemaal mee eens'

2 = 'eens'

3 = 'niet eens, niet oneens'

4 = 'oneens'

5 = 'helemaal mee oneens'

6 = 'nooit over nagedacht'

Om goed met de vragen te werken, is het belangrijk dat de betekenis van alle antwoorden in dezelfde richting gecodeerd staan. De meeste vragen zijn zo gesteld dat ze problemen zien in de Europese Unie. Het getal 1 als antwoord hierop betekent dat iemand hier helemaal mee eens is. Hoe hoger antwoord de respondent geeft hoe minder degene met het probleem eens is en dus meer de Europese Unie steunt. De eerste en de laatste vraag zijn echter positief gesteld. Ze zijn op zo'n manier gerecodeerd dat 1 'helemaal mee oneens' is en 5 'helemaal mee eens'. Hoe hoger antwoord de respondent dan geeft hoe meer hij het eens is met de positieve stelling over de Europese Unie.

Om te kijken of deze verschillende variabelen bij elkaar passen en tot één variabele gemaakt kunnen worden is het nodig om een Factor analyse uit te voeren. Een Factor analyse laat zien of een groep variabelen samen meer kan verklaren van de afhankelijke variabele dan één variabele dat zou doen. Hieronder is de tabel te zien waarin alle zes variabelen in één factor analyse zijn opgenomen.

Tabel 2. Factoranalyse items EU.

	Factor	
	1	2
<i>Landen hebben gelijksoortige problemen, daarom is eenwording goed.</i>	,609	,049
<i>Met Europese eenwording laat de Nederlandse overheid zich macht ontnemen.</i>	,570	,140
<i>Los de problemen in eigen land op voordat er over</i>	,797	,001

<i>eenwording gepraat wordt.</i>		
<i>Eenwording is gedoemd te mislukken doordat gewoontes te veel verschillen.</i>	,163	,378
<i>Met de Europese eenwording zal de Nederlandse cultuur verloren gaan.</i>	-,101	,769

<i>Europeanen verschillen weinig, daarom is eenwording gewenst.</i>	,740	,071
---	------	------

Extraction Method: Principal Axis Factoring. Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

Bron: Socon-1990

Uit deze factoranalyse blijkt dat twee variabelen een andere dimensie vormen dan de andere vier. Het gaat om de vraag: *'Met de Europese eenwording zal de Nederlandse cultuur verloren gaan.'* En de vraag: *'Europeanen verschillen weinig, daarom is eenwording gewenst.'* Bij de tweede factor hebben de vragen een hoogte van 0,378 en 0,769. Deze liggen hoger dan 0,3 wat als grens is aangehouden bij factoranalyse. Als alle zes stellingen in het model worden opgenomen dan verklaren ze voor 40,3%. Wanneer die twee stellingen eruit gehaald zijn verklaren ze bij elkaar zelfs voor 59,3% wat een hoge score is. De vragen beogen twee verschillende onderwerpen en geven vorm aan twee verschillende ideeën. Dit is de reden waarom de items niet meegenomen worden in de schaalconstructie. De factoranalyse gaat vooraf aan de Cronbach's alfa omdat de analyse de vragen selecteerd om vervolgens te kijken hoe betrouwbaar het is om die vragen samen te voegen.

In dit onderzoek hebben we beschikking over één testafname. Toch is het dan mogelijk om de betrouwbaarheid te schatten. Dit wordt gedaan door middel van de Cronbach's alfa. Daarbij is eerst de Split-half methode nodig. De vragen wordt in twee zoveel mogelijk op elkaar gelijkende delen gesplitst en tussen deze twee delen wordt dan de correlatie berekend. Daarbij wordt gecorrigeerd voor de testlengte. Het is vaak lastig om de vragen in twee gelijke delen te verdelen. In dit onderzoek gaat het echter om een even aantal stellingen die aardig aan elkaar gelijk zijn. Echter, niet alleen de inhoud van de vragen is van belang, ook de moeilijkheid van de vragen. De verschillen tussen de beide testdelen moeten immers geheel te wijten zijn aan toevallige meetfouten. Als er telkens een andere manier van splitsen wordt toegepast, krijg je ook elke keer een andere schatting van de betrouwbaarheid tussen de twee helften. Als de zes vragen op alle mogelijke manieren aan elkaar gekoppeld worden krijg je verschillende betrouwbaarheden. De Cronbach's alfa houdt het gemiddelde in van alle geschatte betrouwbaarheden van elke mogelijke manier van koppeling. Hierdoor hoeven de vragen niet meer parallel te zijn en krijg je een algemene schatting van de betrouwbaarheid. Als de stellingen dezelfde inhoud dekken, hangen ze positief met elkaar samen (covariëren). Indien de stellingen

niet of nauwelijks met elkaar samenhangen krijg je een kleinere betrouwbaarheid. De Cotan (1994) heeft de volgende criteria opgesteld voor de beoordeling.

Tests voor onderzoek op groepsniveau:

onvoldoende: $r < .60$

voldoende: $.60 = r < .70$

goed: $r = .70$.

In de tabel hieronder is te zien hoe de Cronbach's alfa is als alle vragen bij elkaar genomen zijn.

Tabel 3. Cronbach's Alfa items EU.

	Cronbach's Alpha if Item Deleted
<i>Landen hebben</i>	
<i>gelijksoortige problemen,</i>	,525
<i>daarom is eenwording</i>	
<i>goed.</i>	
<i>Met Europese eenwording</i>	
<i>laat de Nederlandse</i>	,526
<i>overheid zich macht</i>	
<i>ontnemen.</i>	
<i>Los de problemen in eigen</i>	
<i>land op voordat er over</i>	,494
<i>eenwording gepraat wordt.</i>	
<i>Eenwording is gedoemd te</i>	
<i>mislukken doordat</i>	,613
<i>gewoontes teveel</i>	
<i>verschillen.</i>	
<i>Met de Europese</i>	
<i>eenwording zal de</i>	,700
<i>Nederlandse cultuur</i>	
<i>verloren gaan.</i>	
<i>Europeanen verschillen</i>	
<i>weinig, daarom is</i>	,494
<i>eenwording gewenst.</i>	

Bron: Socon-1990

Eerst is hierbij gecontroleerd of alle items positief met elkaar correleren, wat een noodzakelijke voorwaarde is. Hierna is er gekeken of er door het weglaten van een item, de Cronbach's alfa hoger zou uitvallen. De Cronbach's alfa is op dit moment 0,612. Als we het vierde en vijfde item weglaten, dan zal de alfa hoger uitvallen. De tabel laat zien dat bij het weglaten van de vierde vraag de Cronbach's alfa 0,613 zal zijn en de bij de vijfde vraag zal de Cronbach's alfa zelfs 0,700 zijn.

Na weglaten van de twee items blijkt uiteindelijk dat de Cronbach's alfa zelfs op 0,77 ligt. Volgens de definitie van Cohan (1994) is dit goed, omdat de r hoger ligt dan .70. Het geeft aan dat de vragen gezamenlijk een grotere dekking geven van wat we willen weten, namelijk of iemand de Europese Unie steunt, dan wanneer dit door middel van één vraag zou worden gedaan. Het is duidelijk dat deze vier vragen gezamenlijk als één goede variabele gemaakt kan worden. Een schaalreconstructie kan nu gemaakt worden.

Het samenvoegen van de items tot één variabele is gedaan door middel van het optellen van de vragen en de uitkomst te delen door vier. Er zijn 1899 personen die antwoord hebben gegeven op alle vier de vragen. Degene met de minste steun voor de Europese Unie zal voor antwoord 1 kiezen, wat het meest minimale is. Het maximum is 5 en dan is iemand een groot voorstander. Het gemiddelde antwoord dat de personen van de steekproef gaven is 3,42. Dit ligt tussen de antwoorden 'geen voorstander, noch een tegenstander' en 'voorstander' in. De opties 'geen antwoord' en 'nooit over nagedacht' zijn ingevoerd als 'missing values' bij uitvoeren van de beschrijvende statistieken. De standaarddeviatie is 0,7 en dat wil zeggen dat 95% van de scores binnen de 2,7 en de 4,1 liggen.

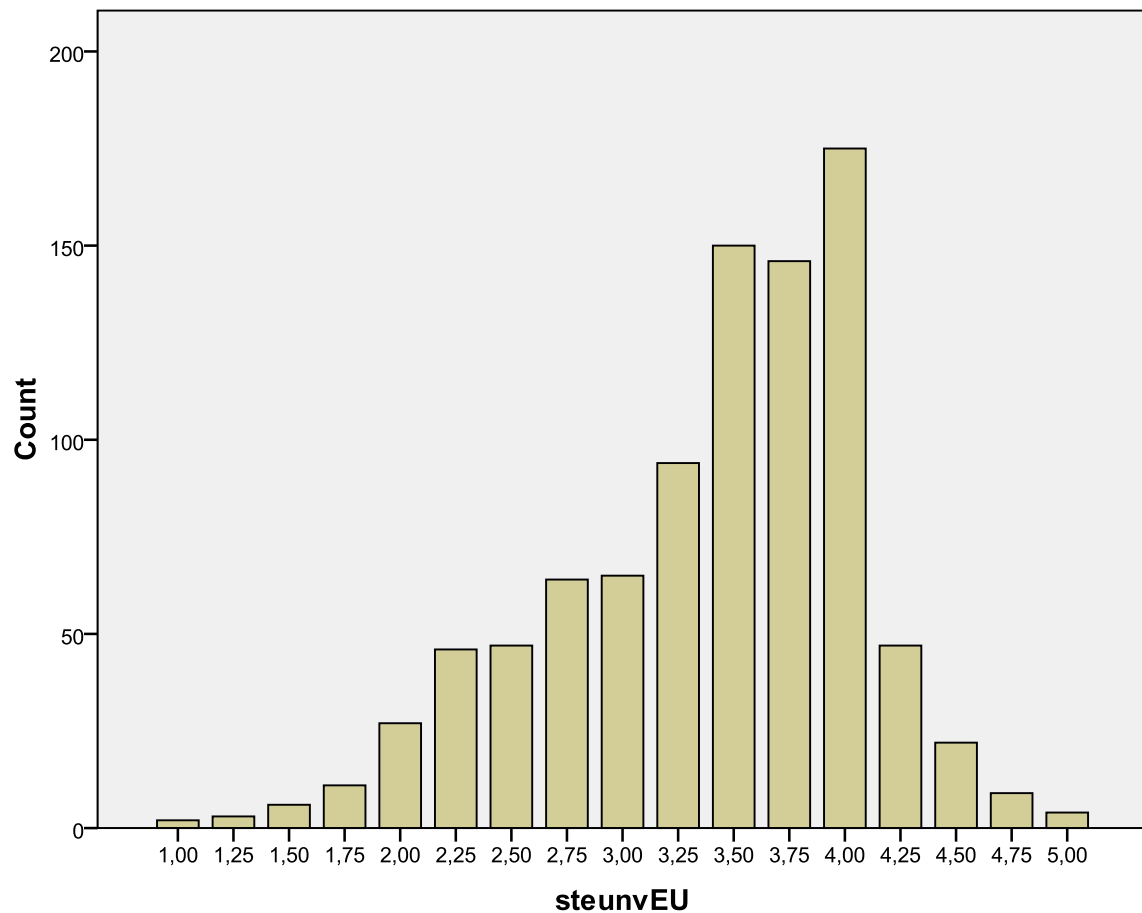
Tabel 4. Beschrijvende tabel Steun voor de EU.

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviatie
steunvEU	918	1,00	5,00	3,3981	,69110

Bron: Socon-1990

In de histogram (figuur 1) is te zien dat de afhankelijke variabele een sterke variabele is, omdat het een aardig normale verdeling heeft. Het gemiddelde in deze verdeling is antwoord 3, dit is als een respondent als gemiddelde uitkomst voor alle vier de stellingen een 3 is. De grootste groep respondenten heeft voor antwoorden tussen de 3 of 4 gekozen, wat betekent dat ze het 'niet eens, niet oneens' of 'oneens' zijn met de stellingen. Meer dan 350 respondenten hebben voor antwoord vier gekozen wat de top is in deze histogram. Dit geeft een ietwat scheve verdeling naar rechts. Hoe hoger antwoord de respondenten geven, hoe meer steun ze hebben voor de Europese Unie. De ietwat scheve verdeling hierbij betekent dus dat de groep iets een positieve neiging heeft naar steun voor de Europese Unie, dan normaal het geval zou zijn.

Figuur 1. Histogram Steun voor de EU.

Bron: Socon-1990

3.4 Onafhankelijke variabelen

Etnocentrisme:

Het is erg lastig om een goede variabele voor etnocentrisme te vormen die het gehele begrip dekt. De definitie van etnocentrisme die in dit onderzoek wordt aangehouden is als een persoon positief is over de ingroup en daarbij ook negatief tegenover de outgroup. In het databestand zijn vier stellingen die heel direct naar de mening over andere rassen/minderheden vragen.

Het gaat om de volgende vier vragen:

Nederlanders behoren tot een beter ras.

Etnische minderheden behoren tot een inferieur ras.

God heeft hen geschapen om anders te zijn.

God wilde het op deze manier.

Hierbij is de eerste stelling (zeer) positief over de ingroup. De tweede stelling (zeer) negatief tegenover de outgroup en zijn de laatste twee stellingen zo gesteld om naar de mening te vragen of het verschil tussen rassen onvermijdelijk en altijd geldend is.

Onder hetzelfde groepje stelling was ook de stelling: *Etnische minderheden hebben verschillende gewoontes*. De respondent kan vinden dat hij verschillende gewoontes heeft, maar hier geen waardeoordeel aan hechten. Dat zijn eigen gewoontes bijvoorbeeld beter zijn. Als iemand het hier helemaal mee eens is, hoeft dit nog geen negativiteit tegenover de outgroup te betekenen. Dit is de reden waarom deze stelling is weggelaten in het vormen van de variabele ethnocentrisme.

Op de stellingen waren telkens dezelfde antwoordmogelijkheden:

0 = 'geen antwoord'

1 = 'helemaal mee eens'

2 = 'eens'

3 = 'niet eens, niet oneens'

4 = 'oneens'

5 = 'helemaal mee oneens'

6 = 'nooit over nagedacht'

De stellingen staan in zo'n richting dat hoe hoger antwoord de respondent kiest, hoe minder hij het met de stellingen eens is. Om de hoogte van ethnocentrisme te meten moeten de antwoorden van alle vier stellingen gehercodeerd worden. De schaal van 1 tot 5 moet omgedraaid worden zodat als een persoon een antwoord dichterbij 1 kiest het minder met de stelling eens is en dus ook minder ethnocentrisch is. Andersom geldt dat een antwoord dichterbij 5 meer ethnocentrisch is. Antwoord 1 en 6 zijn ingevoerd als 'system missing'.

Om van de vier stellingen één variabele te maken is ook hier een factoranalyse uitgevoerd. Daaruit blijkt dat in de stellingen één factor te vinden is dat 66,3% verklaart.

Hierna is ook gekeken naar de betrouwbaarheid als de stellingen bij elkaar in één variabele worden opgenomen. Na de test blijkt dat de Cronbach's alfa 0,83 is. Dit is goed volgens de criteria van De Cotan (1994). In de tabel hieronder is te zien dat als één van de stellingen weggelaten zou worden, de Cronbach's alfa meteen zou dalen. Het beste is dus om alle vier stellingen op te nemen in de variabele.

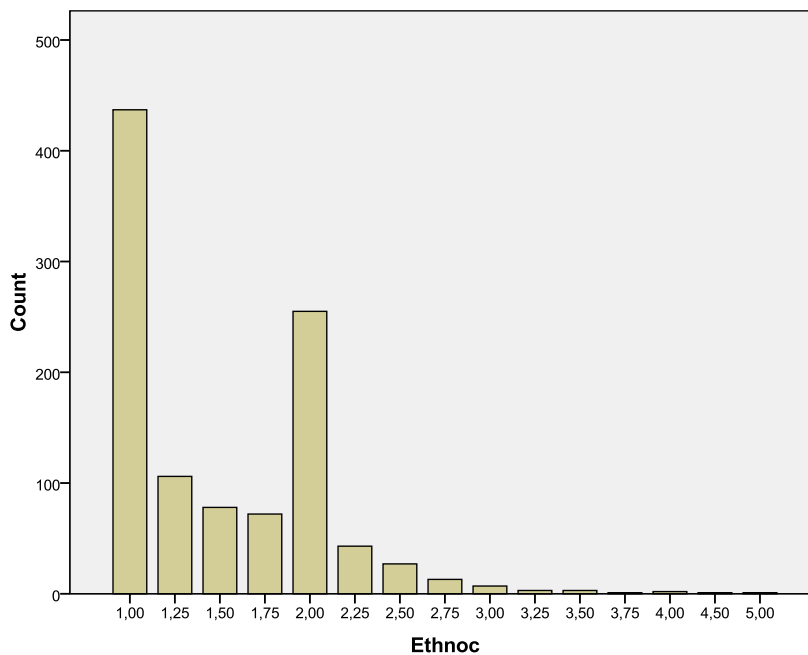
Tabel 5 . Alpha test voor items etnocentrisme.

	Cronbach's Alpha if item deleted
God wanted	,808
Betterrace	,765
Godcreated	,775
Inferiorrace	,790

Bron: Socon-1990

De nieuwe variabele heet 'Etnocentrisme' en heeft 1049 respondenten. Het gemiddelde is 1,5 en ze heeft een standaarddeviatie van 0,56. In figuur 2 is te zien dat de variabele een erg scheve verdeling naar links heeft. De meeste mensen zijn het niet eens of helemaal niet eens met stellingen die etnocentrisme indiceren, dus de meeste respondenten zijn niet etnocentrisch.

Figuur 2. Histogram etnocentrisme.

Bron: Socon-1990

3.5 Splitsing variabelen:

Zoals eerder genoemd is het lastig om een goed dekkende variabele te maken voor het begrip etnocentrisme. De variabele 'Ethnoc' is geen sterke variabele omdat het zo'n scheve verdeling geeft. Dat is ook wel te verwachten omdat het niet heel normaal is om etnocentrisch te zijn. Een andere oorzaak ligt waarschijnlijk in het feit dat de stellingen nogal direct zijn. Dit lokt politiek correcte antwoorden uit.

Er is nog een andere reden waarom er niet genoeg uit de variabele is af te lezen. Stellingen over negativiteit tegen de outgroup en positiviteit tegenover de ingroup zijn beiden in één variabele opgenomen. Hierdoor is niet af te lezen welke stellingen meer invloed hebben.

Dit is de reden waarom er twee aparte variabelen worden aangemaakt. Eén meet de positiviteit tegenover de ingroup en de andere variabelen meet negativiteit tegenover de outgroup. Dit om erachter te komen welk deel van ethnocentrisme steun voor Europa meer verklaard.

De definitie van nationale identiteit is gelijk te trekken met positiviteit tegenover de ingroup. Hoe positiever respondenten antwoorden op stellingen die over Nederlanders gaan, hoe hoger de nationale identiteit van die respondent. Bij ethnocentrisme vinden mensen andere bevolkingsgroepen minderwaardig en zullen daarom negatieve eigenschappen aan die groepen toekennen.

Positief over Nederlanders

In het onderzoek zijn een groepje stellingen opgenomen die gaan over de identiteit van Nederlanders en in hoeverre ze een bepaalde eigenschap bezitten. Het gaat hierbij om de volgende vragen:

Nederlanders zijn plezierig/onplezierig

Nederlanders zijn onbetrouwbaar/betrouwbaar

Nederlanders zijn fatsoenlijk/onfatsoenlijk

Nederlanders zijn dom/intelligent

Nederlanders zijn tactisch/ontactisch

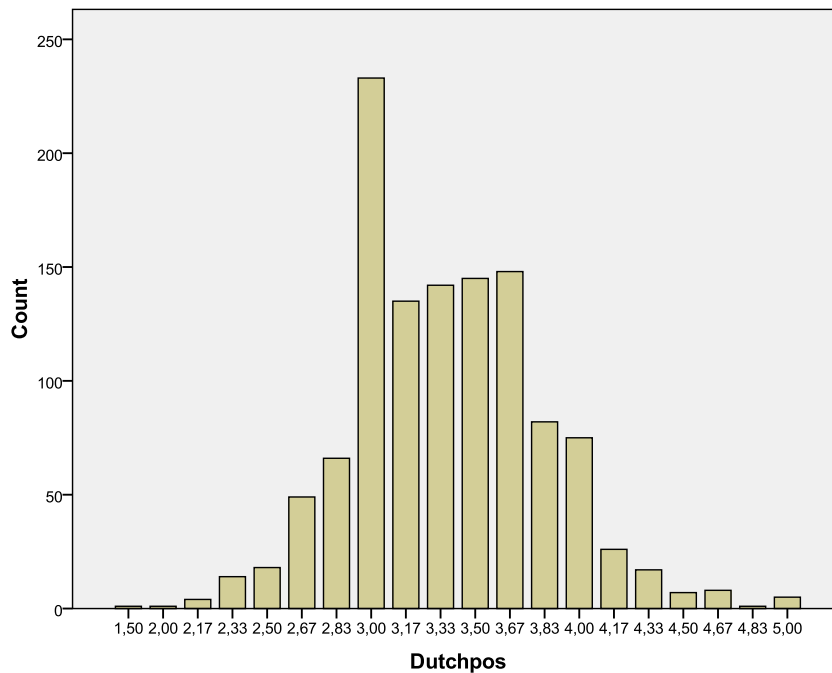
Nederlanders zijn oneerlijk/eerlijk

De respondenten kunnen kiezen uit een antwoord uit de schaal tussen 1 en 5. Niet alle stellingen zijn dezelfde richting op gecodeerd. Vandaar dat de antwoorden van de eerste, derde en vijfde stelling gehercodeerd worden. Nu krijgen de antwoorden allemaal de betekenis dat als een antwoord dicht bij de 5 ligt de respondent vindt dat Nederlanders die eigenschap in een meer positieve mate bezit. De antwoorden 0 en 9 zijn ingevoerd als system missings.

Uit de factoranalyse blijkt dat er maar één factor is. Alle zes stellingen bij elkaar genomen verklaren bij elkaar 39%. In de factoranalyse is te zien dat alle stellingen hoger dan 0,3 scoren en dus allemaal verband met elkaar hebben.

De Cronbach's alfa van alle zes de stellingen bij elkaar is 0,68. Dit is goed volgens de criteria van De Cotan (1994). Bij het weglaten van een item, zou de alfa lager worden. Na de test van factoranalyse en de Cronbach's alfa kan er een schaal geconstrueerd worden. De zes items worden bij elkaar opgeteld en gedeeld door zes. Deze variabele heeft 1126 respondenten.

Figuur 3. Histogram 'Dutchpos'.

Bron: Socon-1990

Negatief over immigranten

In het onderzoek zijn stellingen opgenomen die het beeld over immigranten nagaan. Daarbij zijn de volgende stellingen van toepassing:

Turken zijn dom/intelligent

Turken zijn fatsoenlijk/onfatsoenlijk

Turken zijn oneerlijk/eerlijk

Spanjaarden zijn onplezierig/plezierig

Spanjaarden zijn fatsoenlijk/onfatsoenlijk

Spanjaarden zijn oneerlijk/eerlijk

Joden zijn betrouwbaar/onbetrouwbaar

Joden zijn dom/intelligent

Joden zijn fatsoenlijk/onfatsoenlijk

De onderzoekers van de dataset hebben met opzet deze bevolkingsgroepen gekozen. Er is een grote Turkse bevolkingsgroep in Nederland, waardoor veel mensen met hen te maken hebben. Echter niet zoveel mensen kennen daadwerkelijk Spanjaarden of Joden. Ze kunnen dus niets zeggen over welke eigenschappen deze mensen bezitten. Overhaupt is het onmogelijk om alle mensen van een bevolkingsgroep zo'n eigenschap toe te dichten. De antwoorden op de stellingen laten dus duidelijk zien of mensen een vooroordeel hebben over een bevolkingsgroep.

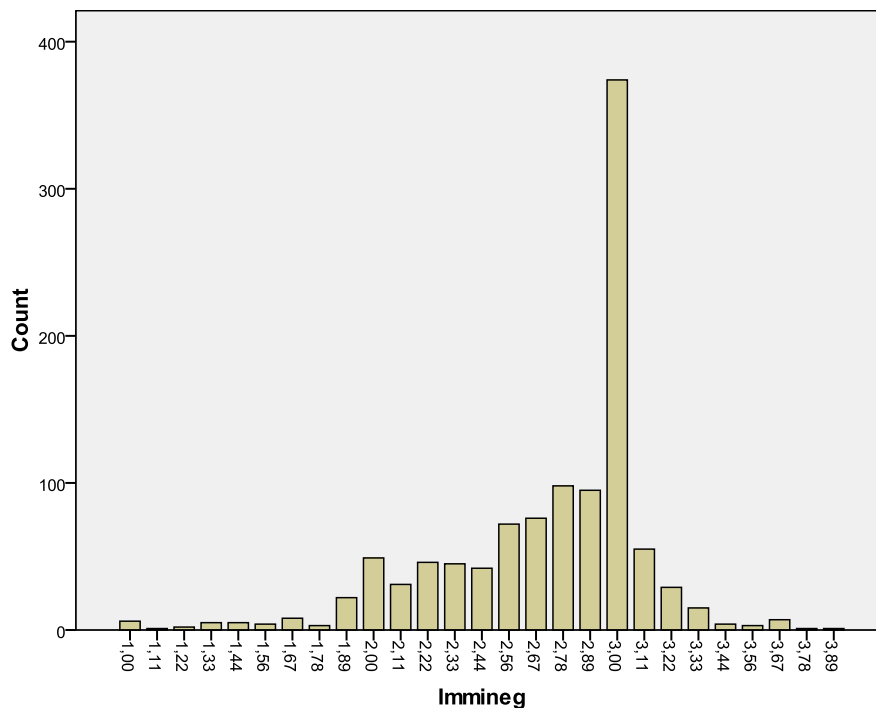
Om alle stellingen in de goede richting te krijgen is het nodig om de helft van de stellingen te hercoderen. De schaal loopt van 1 tot 5. Op moet op zo'n manier gecodeerd worden dat de

eigenschap bij 1 in meer positieve vorm voorkomt en bij 5 de eigenschap in een meer negatieve manier voorkomt.

De factoranalyse geeft aan dat er drie factoren te onderscheiden zijn. Toch zijn alle items in de eerste factor boven de .3. Het laat zien dat vooral de stellingen over de bevolkingsgroep Joden anders zijn beantwoord dan de stellingen over de andere bevolkingsgroepen. De antwoorden zijn hierin dus minder consistent. Volgens onze maat is er toch voldoende consistentie, waardoor alle items gebruikt zullen gaan worden. De variabele heeft een verklarende variantie van 38,6%. De tweede en de derde factor verklaren maar voor 12,6% en 11,4%.

Uit de test blijkt dat de Cronbach's alfa .79 is. Als er een item zou worden weggelaten dan wordt de alfa niet hoger. Nadat er een beslissing is genomen over welke items er in de variabelen passen, kan de schaal geconstrueerd worden. In figuur X is te zien dat er een grote uitschieter ligt bij het gemiddelde van drie. Dit resultaat is te verwachten vanwege de manier van vraagstelling. Een respondent kan niet zoveel zeggen over de eigenschappen van een gehele bevolkingsgroep. Iemand zonder vooroordelen kiest daarom elke keer voor optie drie, omdat die optie precies in het midden ligt en daarmee dus geen eigenschappen toedicht aan een bevolkingsgroep. Een respondent die anders dan optie drie kiest heeft positieve of negatieve vooroordelen over een bevolkingsgroep. Een bevolkingsgroep wordt dan gestigmatiseerd.

Figuur 4. Histogram 'Immineg'.

Bron: Socon-1990

3.6 Samenvoeging Dutchpos en Immineg

Het zou een interessante bevinding zijn als de items met positiviteit over de ingroup en de items met negativiteit over de outgroup, bij elkaar in één variabele gevoegd kunnen worden. Deze beide eigenschappen bij elkaar zou dan het begrip ethocentrisme goed dekken. Het is hierbij nodig een factoranalyse uit te voeren.

Tabel 6. Factoranalyse 'Dutchpos' en 'Immineg' samengevoegd.

	Factor	
	1	2
Pleasant	-,231	,510
Dutch are unreliable/reliable	-,247	,606
Decent	-,164	,463
Dutch are stupid/intelligent	-,258	,460
Tactful	-,131	,400
Dutch are dishonest/honest	-,247	,660
Tstupid	,349	-,230
Turks are decent/indecent	,337	-,159
Tdishonest	,400	-,226
Sunpleasant	,764	-,257
Spaniards are decent/indecent	,702	-,292
Sdishonest	,750	-,324
Jews are reliable/unreliable	,315	-,224
Jstupid	,396	-,266
Jews are decent/indecent	,434	-,294

Extraction Method: Principal Axis Factoring. Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization

Bron: Socon-1990

In de factoranalyse zijn heel duidelijk twee factoren te vinden. De eerste factor zijn alle stellingen over andere bevolkingsgroepen. De tweede factor zijn alle stellingen die over Nederlanders gaan. Deze bevinding hoeft nog niet te betekenen dat deze twee variabelen samen geen goede dekking geeft voor het begrip ethocentrisme. Een verklaring voor deze uitkomst zou kunnen zijn dat het veel minder politiek correct is om je eigen mening te geven over andere bevolkingsgroepen dan dat je je mening geeft over je eigen bevolkingsgroep en dus eigenlijk over jezelf. Hierdoor zullen ze bij het ene onderwerp andere antwoorden geven waardoor de consistentie tussen de onderwerpen niet hoog is. Na deze uitkomst is het beter om de variabelen apart te gebruiken in het verklaren van het steunen van Europa. Daarom zal de samengevoegde variabele niet worden gebruikt.

3.7 Controlevariabelen

Maandelijkse inkomen

In lijn met Gabel's (1998a) onderzoek wordt de variabele inkomen ook ingesloten in de test. Voor degenen met een lager inkomen zal het meer schadelijk zijn als de markt gedwongen wordt te veranderen als gevolg van de economische integratie in de EU. Aan de andere kant zullen meer welgestelde mensen profiteren van de hogere investeringen en kansen en lagere inflatie. Daarom wordt er een positief verband verwacht tussen steun aan de EU en een hoger niveau van inkomen.

Net als bij de vorige variabele geldt de aanname dat mensen met een hoger maandelijks inkomen, meer profijt hebben bij de Europese Unie en hier daarom meer steun voor hebben. De antwoordcategorieën zijn in onderstaande tabel te zien. De meeste mensen, in dit geval 223 respondenten, hebben een inkomen van tussen de FL 3,250 tot FL. 4,500. Het totale aantal mensen die deze vraag beantwoord hebben is 1006. De variabele heeft een normale verdeling.

Tabel 7. Frequentietabel maandelijks inkomen na belasting.

		Frequency	Cumulative Percent
Valid	LESS THAN FL. 1,100	38	3,8
	FROM FL. 1,100 TO FL. 1,600	66	10,3
	FROM FL. 1,600 TO FL. 1,800	52	15,5
	FROM FL. 1,800 TO FL. 2,100	84	23,9
	FROM FL. 2,100 TO FL. 2,500	152	39,0
	FROM FL. 2,500 TO FL. 3,250	210	59,8
	FROM FL. 3,250 TO FL. 4,500	223	82,0
	FL. 4,500 OR MORE	181	100,0
	Total	1006	
	Missing	No answer	8
Unknown		120	
Total		128	
Total		1134	

Bron Socon-1990

Kerkgenootschap

Fraser en Nelsen (1996) argumenteren dat ook religieuze affiniteit de houding ten aanzien van de EU beïnvloedt. Rooms-Katholieken en Orthodox Christenen laten een grotere steun blijken dan Protestanten. Er wordt gespeculeerd dat de oorzaak ligt in het internationale karakter van de Rooms-Katholieken en Orthodox Christenen. Zij hebben contacten met kerken in andere landen van de Europese Unie waardoor volgers ook meer open staan voor andere landen. Protestantse kerken zijn historisch gezien meer gelinkt aan een specifieke natie-staat.

Omdat het bij deze variabele erom gaat of iemand wel of niet lid is van de Katholieke kerk zal dit item gehercodeerd worden naar een 0 1 variabele. Hierbij betekent 1 lid zijn van de Katholieke kerk en 0 betekent lid zijn van een andere (protestante) gemeente. De nieuwe variabele geeft als uitkomst dat er 506 Katholieken zijn en 424 respondenten van een andere gezindte zijn, in totaal dus 930 respondenten.

Patriottisme en loyaliteit

Als er naar het begrip nationalisme wordt gekeken dan moet daarbij ook het begrip patriottisme worden uitgelegd. Er zijn twee verschillende wijzen waarop tegen deze begrippen wordt aangekeken. De eerste is dat er bij beiden een sterke verbondenheid met het eigen land is. Patriottisme wordt opgevat als de affectieve component van de nationale identiteit (Kampen et al., 2002). Het verschil echter tussen deze woorden is dat het nationalisme zijn eigen land als superieur beschouwt. Het patriottisme gaat zijn eigen natie niet automatisch vergelijken met andere naties. Het belang van andere naties of het internationale belang is voor een nationalist ondergeschikt aan zijn eigen natie.

De tweede zienswijze, is dat patriottisme de 'goedaardige' vorm van nationalisme is. Zie hieronder voor de verschillen die Blank et al. (2001) maakt:

Patriottisme:

- *Geen overbeklemtoning van de nationale identiteit in het zelfconcept van een individu*
- *De eigen groep wordt niet in etnische termen gedefinieerd*
- *Humanistische en democratische waarden staan centraal in de zelfdefinitie als groep*
- *De natie wordt niet geïdealiseerd, maar wordt kritisch opbouwend benaderd; verschillende visies op de geschiedenis zijn mogelijk*
- *Kritiek op de gezagddragers van de natie wordt aanvaard*
- *Geen gevoel van nationale superioriteit*

Omdat er overeenkomsten zijn in de begrippen nationalisme (sterke nationale identiteit) en patriottisme zal dit laatste begrip als controlevariabele worden gebruikt.

De variabele die hiervoor gebruikt zal gaan worden is de vraag of politici meer aandacht moeten hebben voor het stimuleren van loyaliteit en patriottisme. In de tabel hieronder is te zien welke antwoordmogelijkheden er zijn. De antwoorden zijn in zo'n richting gehercodeerd dat hoe hoger

het getal, hoe meer er volgens de respondent aandacht aan moet worden besteed. In totaal hebben 1087 respondenten antwoord hierop gegeven.

Tevredenheid nationale politieke situatie:

In de meeste economische verklaringen voor support voor de EU wordt er aangenomen dat individuen in staat zijn de gevolgen van de Europese integratie te overzien en dit effect op henzelf zou hebben. Anderson (1998) laat zien dat burgers niet goed geïnformeerd zijn of zich goed bewust van wat de basisaspecten van het integratieproces nu precies inhouden. Als individuen de nodige informatie niet hebben dan zullen ze proxies gebruiken, zoals systeem support of support voor de overheid. Het beeld dat ze daarvan hebben zullen burgers automatisch ook plaatsen op de Europese Unie en op die manier bepalen ze hun houding. Anderson laat met zijn bevindingen zien dat burgers die tevreden zijn met hun nationale politieke instituties meer geneigd zijn om Europese instituties te steunen.

Dit staat echter in contrast met het onderzoek van Sánchez-Cuenca (2000), die bevindt dat de steun voor de EU hoger is wanneer mensen hun nationale systeem minder steunen. Zij zijn die EU dan als oplossing voor de politieke corruptie of een niet goed ontwikkelde welvaartstaat.

De antwoordschaal loopt van 'erg ontevreden' naar 'erg tevreden'. De meeste mensen (837) zijn min of meer tevreden met de Nederlandse regering. In totaal hebben 1112 respondenten antwoord gegeven op deze vraag.

Interesse in de politiek

Een hoger level van cognitieve mobilisatie verhoogt de capaciteit van een individu om berichten gerelateerd aan politieke onderwerpen, beter te ontvangen en te verwerken. Europese integratie is een van die mogelijkheden (Inglehart, 1971). Interesse in de politiek is bevorderlijk voor een goede houding ten opzichte van de EU (Inglehart & Rabier, 1978). De antwoordschaal loopt van 'totaal niet geïnteresseerd' naar 'erg geïnteresseerd'. De variabele moet worden gehercodeerd zodat hoe hoger het getal, hoe hoger de interesse in de politiek. De meeste mensen geven als antwoord dat ze een beetje geïnteresseerd zijn. In totaal hebben 1132 mensen antwoord gegeven op deze vraag.

4. Resultaten

Methode

“Een regressie is een wiskundige functie dat beschrijft hoe het gemiddelde van de respons variabele verandert als hij wordt afgezet tegen de waarde van een verklarende variabele” (Agresti & Finley, 2009).

Met dit citaat leggen Agresti & Finley (2009) duidelijk uit wat een regressie nu precies inhoudt. De functie $E(y) = \alpha + \beta x$ is een lineaire regressie omdat het een rechte lijn gebruikt om het gemiddelde van y te relateren met de waarden van x . In dit onderzoek zal een lineaire regressie worden gebruikt omdat alle variabelen op interval niveau zijn. De beste informatie kun je dan verkrijgen door een lineaire regressie te doen. De afhankelijke variabele is normaal verdeeld wat belangrijk is voor een lineaire regressieanalyse.

Verklaring lage n

Voordat er verder gegaan wordt met laten zien van de resultaten van de lineaire regressieanalyses, is het nodig om een verklaring te geven voor het lage aantal respondenten die gebruikt kunnen worden. De dataset heeft informatie van 2384 personen. De uiteindelijke n van de regressie met alle variabelen is 619. Dit is een groot verlies van informatie en tegelijk onvermijdelijk met deze dataset. Met het filteren van immigranten zijn al meer dan de helft van de respondenten niet meegenomen omdat ze de vraag niet hadden ingevuld. Het was niet mogelijk om andere vragen te gebruiken, omdat deze vragen de enige waren die in de buurt kwamen om het begrip ethnocentrisme te meten. Uiteindelijk is gebleken dat bij de lineaire regressieanalyse het niets uitmaakt of er een filter op zit. Er zijn een aantal schalen gemaakt waar veel missings in voorkwamen en als dan alle variabelen samen worden genomen komt er uiteindelijk een n van 619. Dit gaf echter nog geen verklaring voor dat de regressies exact hetzelfde hetzelfde waren, of de filter nu aanstond of niet. Het antwoord is gevonden door middel van het maken van kruistabellen. Elke variabele is afgezet tegen de variabele ‘immigrant’. Daaruit bleek dat bij de variabelen ‘ethnoc’ en ‘immineg’ geen enkele immigrant alle items had ingevuld. In de uiteindelijke regressie werd dus ook geen enkele immigrant meegenomen.

Ethnocentrisme

Om de hypothesen te testen is ervoor gekozen om een lineaire regressie uit te voeren. De afhankelijke variabele ‘steun voor de EU’ en de variabele ‘Ethnocentrisme’ worden samen genomen in de regressie. Het doel is om te kijken of ze met elkaar samenhangen.

In tabel 8 is te zien dat de variabele ‘steun voor de EU’ significant ($,000$) verandert als de variabele ‘Ethnocentrisme’ wordt toegevoegd. De helling van de lijn bedraagt $-,360$ wat betekent dat per stap hoger mensen scoren op ethnocentrisme, ze bijna een derde minder steun hebben voor de Europese Unie.

Positief over Nederlanders

Vervolgens is er een hypothese gesteld over hoe positiever een persoon is over Nederlanders, hoe lager de steun voor de Europese Unie. Over deze variabele 'Dutchpos' is helemaal niets te zeggen als ze alleen met de variabele 'steunvEU' in een regressie gedaan wordt. Ze geeft bijna helemaal geen verklaring voor het hebben van steun voor de Europese Unie. Ze is niet significant, namelijk ,912. De helling bedraagt ,006 wat verwaarloosbaar is. Het ligt zo dicht bij de 0 dat er niets gezegd kan worden over of ze een negatief of positief effect heeft op het hebben van steun voor de Europese Unie. Uit de gegevens blijkt dus niet dat hoe positiever een persoon is over Nederlanders, hij minder steun heeft voor de Europese Unie. In tabel 8 zijn alle variabelen aan de regressie toegevoegd en daarmee verandert de variabele 'Dutchpos' in kleine mate. Zonder controlevariabelen maar met de andere onafhankelijke variabelen erbij, krijgt ze een helling van 0,050 wat nog steeds geen significantie aangeeft. Als de controlevariabelen erbij genomen worden, wordt de helling minder steil en gaat ze naar 0,027, wat ook niet significant is. Het is een interessante bevinding! Het geeft aan dat het positief zijn over de eigen bevolkingsgroep totaal geen effect heeft op het steunen van de Europese Unie, terwijl er wel een negatief verband verwacht werd. Deze variabele dekt de helft van het begrip ethocentrisme. Door het te splitsen kan er worden aangetoond dat alleen negatief zijn tegenover andere bevolkingsgroepen (outgroup) effect heeft op het steunen van de Europese Unie. Dit resultaat is tegenstrijdig met eerdere onderzoeken naar nationale identiteit. Uit die eerdere onderzoeken bleek dat er een negatief verband bestond. Dus een grotere mate van bezit van nationale identiteit gaf minder steun voor de Europese Unie. De hypothese dat hoe positiever een persoon is over Nederlanders des te lager de steun voor de Europese Unie, kan worden verworpen.

Negatief over andere bevolkingsgroepen

Een laatste hypothese was dat hoe negatiever een persoon is over andere bevolkingsgroepen, des te lager de steun voor de Europese Unie.

De variabele 'Immineg' heeft een significantie van ,000. Wat betekent dat negatief zijn over andere bevolkingsgroepen een significant verschil maakt op het steunen van de Europese Unie. De helling van de lijn tussen de variabelen is -,216 als de controle variabelen niet worden meegenomen. Een regressie met de controlevariabelen erbij, levert een helling van -,171, wat nog steeds sterk significant blijft. Bij elke stap negatiever over andere bevolkingsgroepen heeft een effect van bijna een vijfde minder steun aan de Europese Unie.

Controlevariabelen

Er zal nu gekeken worden naar de controlevariabelen zelf. Alle variabelen hebben een significantie bij $p < .01$ en tevredenheid met de politiek heeft zelfs een significantie bij $p < .001$. Zoals verwacht ook allemaal in de goede richting. Ze staan allemaal in de richting zoals van

tevoren was verwacht. Als iemand Katholiek is heeft dit een significant effect op het hebben van steun voor de Europese Unie. De helling van de variabele is 0,157.

Hoe belangrijker de respondent het acht om aandacht te besteden aan loyaliteit en patriottisme, des te minder steun diegene zal hebben voor de Europese Unie, dit met een helling van -0,077.

Des te groter de tevredenheid over de huidige politiek, hoe meer diegene de Europese Unie zal steunen. Dit met een significantie van 0,000 en een helling van 0,240. Hoe hoger het maandelijks inkomen hoe meer steun de respondent heeft voor de Europese Unie, dit met een helling van 0,041. Als laatste variabele is er interesse in de politiek met een helling van 0,087. Hoe groter de interesse des te groter de steun voor de Europese Unie. De resultaten zijn precies zoals van tevoren was verwacht.

De formule volledig uitgeschreven:

$$\text{SteunvEU} = 3,225 - ,296 * \text{Ethnoc} + 0,027 * \text{Dutchpos} - 0,171 * \text{Immineg} + 0,157 * \text{Katholieken} - 0,077 * \text{Patriottisme} + 0,240 * \text{Tevredenheid} + 0,041 * \text{Inkomen} + 0,087 * \text{Interesse}.$$

Tabel 8. Verklarend model van steun voor de Europese Unie.

Variabelen	Steun voor EU			
	Model 1		Model 2	
	B	σ	B	σ
<i>Onafhankelijke variabelen</i>				
(Constant)	4,342***	0,278	3,225***	0,348
Etnocentrisme	-0,342***	0,042	-0,296***	0,048
Positief NL	0,050	0,052	0,027	0,058
Negatief immigranten	-0,216***	0,057	-0,171**	0,060
<i>Controlevariabelen</i>				
Katholieken			0,157**	0,049
Patriottisme			-0,077**	0,026
Tevredenheid politiek			0,240***	0,051
Maandelijkse inkomen			0,041**	0,013
Politieke interesse			0,087**	0,033
	$r^2 = 0,101$ n=845		$r^2 = 0,204$ n=619	

* p<.05 **p<.01 ***p<.001; Bron: Socon-1990

5. Conclusie

In de media en in de politiek wordt zich al geruime tijd afgevraagd waarom de Europese Unie niet populair is onder de bevolking. Dit onderzoek richtte zich op deze vraag en ging na in hoeverre ethnocentrisme dit verschijnsel zou kunnen verklaren. Vanuit verschillende bronnen is er extra geld beschikbaar gekomen voor wetenschappelijk onderzoek. Daarbij hebben sociale wetenschappers zich vooral gericht op het effect van het hebben van een sterke mate van nationale identiteit. In dit onderzoek is naar die theorie gekeken, maar is deze toegepast op het begrip ethnocentrisme. Omdat dit woord ook andere zijdes bevat dan alleen zich verbonden voelen met de eigen nationaliteit. Ethnocentristisch zijn betekent ook dat men andere bevolkingsgroepen als minderwaardig ziet. Door de samenwerking met de Europese Unie zijn de grenzen verder opgezet en dat zou de weerstand tegen de Europese Unie kunnen verklaren.

De betekenis van ethnocentrisme is gesplitst zodat in twee verschillende variabelen de definitie wordt gedekt. Uit eerder onderzoek is gebleken dat er een positief verband is tussen positief zijn over je eigen land en nationaliteit en het steunen van de Europese Unie. Dit is onderdeel van ethnocentristisch zijn. Er is echter ook een variabele aangemaakt om te meten of het negatief staan tegenover andere bevolkingsgroepen op zichzelf ook een positief verband heeft met het steunen van de Europese Unie.

Door middel van factoranalyses en gebruik van Cronbach's alfa is er gekeken naar welke variabelen geschikt waren om één schaal te vormen. Hierbij zijn echter wel veel respondenten verloren gegaan door het grote aantal system missings. Aan de hand van lineaire regressieanalyses is vervolgens nagegaan welke verbanden zich voordeden tussen de afhankelijke variabele steun voor Europese Unie en de onafhankelijke variabelen ethnocentrisme, positief tegenover ingroup en negatief tegenover outgroup.

Uit de resultaten blijkt dat ethnocentrisme een significant negatief effect heeft op het steunen van de Europese Unie. Opvallend zijn de resultaten voor het positief zijn tegenover Nederlanders. In dit onderzoek heeft het geen enkel effect, niet positief en ook niet negatief. Daarentegen heeft de variabele negatief tegenover andere bevolkingsgroepen een sterk significant negatief effect op het steunen van de Europese Unie. Gekeken naar de controlevariabelen, zien we dat ze allemaal een significant effect hadden, precies zoals van tevoren was verwacht. De controlevariabelen brachten niet veel verandering voor de onafhankelijke variabelen.

Waar voorgaand onderzoek zich vaak beperkt heeft tot het onderzoeken van de relatie tussen nationale identiteit en steun voor de Europese Unie, is dat in deze studie uitgebreid naar onderzoek naar de relatie tussen ethnocentrisme en steun voor de Europese Unie. Door verschillende eigenschappen aan te halen is er een meer omvattend beeld geschetst als verklaring voor het steunen van de Europese Unie.

6. Discussie

Ethocentrisme is een verschijnsel dat een negatief effect heeft op het steunen van de Europese Unie en het verschijnsel brengt landen dus niet dicht bij elkaar. Om goede verstandhoudingen met andere landen te behouden is het belangrijk om ethocentrisme nader te onderzoeken. Het is goed om te weten wat de achterliggende redenen zijn zodat daar wat aan kan worden gedaan.

Een probleem in het onderzoek ging over de vraag waarom het niet mogelijk was de twee afzonderlijke variabelen (dutchpos en immineg) te combineren in één schaal. Een goede verklaring daarvoor is te vinden in sociaal wenselijk antwoorden. Mensen geven hele andere antwoorden op vragen die over henzelf gaat, dan als men over andere bevolkingsgroepen praat. Mensen zijn al snel bang om als racist te worden gezien.

Het was een moeilijk besluit om met het filteren van de immigranten, meer dan de helft van de respondenten weg te gooien. Uiteindelijk bleek het zo te zijn dat de andere variabelen ook meer dan de helft missings heeft, waardoor het voor de uiteindelijke regressie geen verschil heeft gehad. Dit geeft tegelijkertijd een punt van verbetering voor verder onderzoek. Het is goed om een groter databestand te hebben met meer duidelijke vragen. De vragen moeten op zo'n manier gesteld worden dat ze geen sociaal wenselijk antwoord uitlokken. Het was jammer dat de vragen over de Europese Unie niet in alle onderzoeken zijn gesteld, anders was er onderzoeksmateriaal geweest gemeten over verschillende jaren en kon er longitudinaal onderzoek worden gedaan. Mogelijkheden voor vervolgonderzoek zijn er in databestanden voor geheel Europa. Er kan dan bij verschillende landen worden gemeten en daarbij ook de verschillen worden laten zien. Verder zou het goed zijn als er ook kwalitatief onderzoek gedaan wordt naar de relatie tussen het steunen van de Europese Unie en ethocentrisme. Onderzoekers kunnen dan doorvragen naar echte achterliggende redenen.

7. Referenties

Agresti, A. & Finlay, B. (2009). *Statistical Methods for the Social Sciences*. New Jersey: Pearson Education.

Almond, A.G. (1990). *A Discipline Divided: Schools and Sects in Political Science*. Sage. London. p. 134. 10.

Anderson, C. (1995). *Economic Uncertainty and European Solidarity Revisited: Trends in Public Support for European Integration*. Carolyn Rhodes and Sonia Mazey, eds., *The State of the European Union, Volume 3: Building a European Polity?* p. 114

Anderson, C.J. (1998). *When in Doubt, Use Proxies: Attitudes toward Domestic Politics and Support for European Integration*. *Comparative Political Studies* 31(5): 569–601.

Anderson, C.J. & Reichert, M.S. (1996). *Economic Benefits and Support for Membership in the EU: A Cross-National Analysis*. *Journal of Public Policy* 15(3): 231–49.

Blank, T. & Schmidt, P. & Westle, B. (2001). *Patriotism – A Contradiction, a Possibility or an Empirical Reality*. paper presented at the European Consortium for Political Research Joint Sessions of Workshops, Grenoble, France.

- Buch, R. & Hansen, K.M. (2002). *The Danes and Europe: From EC 1972 to Euro 2000—Elections, Referendums, and Attitudes*. *Scandinavian Political Studies* 25:1-26.
- Carey, S. (2002). *Undivided Loyalties: Is National Identity an Obstacle to European Integration?* *European Union Politics* 3:387-413.
- Carrubba, C.J. (1997). *Net Financial Transfers in the European Union: Who Gets What and Why?* *Journal of Politics* 59(2): 469–96.
- Chong, D. (2000). *Rational Lives: Norms and Values in Politics and Society*. Chicago:University of Chicago Press.
- Citrin, J.D., Green, P., Muste, C. & Wong, C. (1997). *Public Opinion toward Immigration Reform: The Role of Economic Motivations*. *Journal of Politics* 59(3): 858–81.
- Eckstein, H. (1992). *A Culturalist Theory of Political Change*, in Harry Eckstein, *Regarding Politics: Essays on Political Theory, Stability, and Change*. Berkeley: University of California Press. p. 267.
- Eichenberg, R.C. & Dalton, R.J. (1993). *Europeans and the European Community: The Dynamics of Public Support for European Integration*. *International Organization*, 47.
- De Master, S. & Le Roy, K.M. (2000). *Xenophobia and the European Union*. *Comparative Politics* 32(4): 419–36.
- Fiorina, M. (1981). *Retrospective Voting in American National Elections*. New Haven: Yale University Press.
- Fraser, C.R. & Nelsen, B.F. (1996). "Religion and Public Attitudes toward the European Union," paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, San Francisco, August 1996, pp. 2-6.
- Funk, C.L. (2000). *The Dual Influence of Self-Interest and Societal Interest in Public Opinion*. *Political Research Quarterly* 53(1): 37–62.
- Gabel, M. (1998a). *Interests and Integration: Market Liberalization, Public Opinion and European Union*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Gabel, M. (1998b). *Public Support for European Integration: An Empirical Test of Five Theories*, *Journal of Politics* 60(2): 333–54.
- Gabel, M. (1998c). *Economic Integration and Mass Politics: Market Liberalization and Public Attitudes in the European Union*, *American Journal of Political Science* 42(3): 936–53.
- Gabel, M. & Palmer, H.D. (1995). *Understanding Variation in Public Support for European Integration*. *European Journal of Political Research* 27(1): 3–19.
- Gabel, M. & Whitten, G. (1997). *Economic Conditions, Economic Perceptions, and Public Support for European Integration*, *Political Behaviour* 19(1): 81–96.
- Haesly, R. (2001). *Euroskeptics, Europhiles and Instrumental Europeans: European Attachment in Scotland and Wales*. *European Union Politics* 2:81-102.
- Hooghe, L., Marks, G. & Wilson, C. (2002). *Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration?* *Comparative Political Studies* 35:965-989.

Inglehart, Ronald (1971) 'Changing Value Priorities and European Integration', *Journal of Common Market Studies* 10(1): 1–36.

Inglehart, Ronald and J.R. Rabier (1978) 'Economic Uncertainty and European Solidarity: Public Opinion Trends', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 440: 66–87.

Kampen et al. (2002). *Meten en operationaliseren van de concepten tevredenheid met en vertrouwen in de overheid binnen de context van survey onderzoek*. Leuven: Instituut voor de Overheid.

Kinder, D.R. (1998). *Opinion and Action in the Realm of Politics*. In Daniel T. Gilbert, Susan T. Fiske, and Gardner Lindzey, eds. *The Handbook of Social Psychology. Volume II*. (Fourth Edition). New York: Oxford University Press, pp. 778-867.

Kinder, D.R. & Sears, D.O. (1981). *Prejudice and Politics: Symbolic Racism versus Racial Threats to the Good Life*. *Journal of Personality and Social Psychology* 40(3): 414–31.

Lewis-Beck, M. (1990). *Economics and Elections: The Major Western Democracies*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Marks, G. & Hooghe, L. (2003). *National Identity and Support for European Integration*. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB).

McLaren, L. (2002). *Public Support for the European Union: Cost/Benefit Analysis or Perceived Cultural Threat?*. *Journal of Politics* 64(2): 551–66.

Risse, T. (2001). *A European Identity? Europeanization and the Evolution of Nation-State Identities*. In Maria Green Cowles, James Caporaso, and Thomas Risse, eds. *Transforming Europe. Europeanization and Domestic Change*. Ithaca, NY: Cornell University Press, pp. 198-216.

Sanchez-Cuenca, I. (2000). *The Political Basis of Support for European Integration*. *European Union Politics* 1(2): 147–71.

Simon, H. A. (1985). *Human Nature in Politics: The Dialogue of Psychology with Political Science*. *American Political Science Review* 79:293-304.

Tajfel, H. (1978). *Interindividual and Intergroup Behaviour*, in Henri Tajfel (ed.) *Differentiation between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations*, pp. 27–60. London: Academic Press.

Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories*. Cambridge: Cambridge University Press.

Usherwood, S. (2002). *Opposition to the European Union in the UK: The Dilemma of Public Opinion and Party Management*. *Government and Opposition* 37:211-230.

ANP (2005). Nederland stemt tegen. 02-06-2005